

Дюра ЛАТЯК
(Видавництво "Руске слово",
Югославія)

ДІЛО ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА ПО ДРУГИ РАЗ МЕДЗИ РУСИНАМИ ЮГОСЛАВІЇ

По успішно законченей два и пол мешачней експедиції до Бачкей 1897. року¹, Володимир Михайлович Гнатюк ше врацел до Львова з богатим, драгоциним и обсяжним етнографичним материялом, записаним (або позбераним у рукописних зборнікох) у Руским Керестуре и Коцуре, двох найстарших и найчасленших руских валалох у Бачкей. У чаше од 1900. по 1911. рок вон видал тот материял у штирох томох Етнографичного зборніка Наукового товариства "Шевченко" у рамикох етнографичних материялох з Угорскей Руси. Тоти материяли наишли на барз позитивни оцинки у тедишніх наукових кругох Галичини и ширше, але и на дзепоедни сумні кед у питаню националне походзене бачванско-сримских Руснацох.

Скорей як цо спатримо значене Гнатюковей роботи за культурни живот и його розвой при югославянских Руснацох, длужни зме спомнуц, же першу значнейшу інформацію о тим же у южних крайох тедишней Угорскей жиє значне число Руснацох ширша явносц у Угорскей и Галичини достала зоз кніжки "Рускій соловей" Михайла Врабеля, дакедишнього керестурского учителя и познейшого редактора будапештанскей "Неділі". Тота кніжка друкована у Ужгородзе 1890 року. Допадла вона до рукох и Володимирови Гнатюкови и мож повесц, же була безпостредни повод же би ше вон одлучел припутовац до Бачкей, або - точнейше - рецензия на тоту кніжку, котру написал Иван Франко². Франко нег ативно оцenen Врабельову кніжку. По його словох, тоту кніжку не мала ніяку наукову вредносц, бо не ма ніяку класифікацію, не систематизована є, народни писні у ней помишани зоз штучними, часто одсутна паспортизация, язык не чисти итд. Медзитим, Франко указал и на дзепоедни позитивни боки тей кніжки. Медзи иншим вон пише и тото:

"Та все-таки, дещо цінне є і в цій збірці. Головно ж цінна в ній збірка пісень бачванських русинів, т.е. того руського острова, що живе на півдні Угорщини, головню в селах Керестурі, Коцурі і ще кількох у Срімі. З тих сторін досі не було майже ніяких записів етнографічних і для того Врабелю належиться подяка за подання хоч невеликої збірки пісень бачванських русинів".

Кед пречитал тоту кратку інформацію, Гнатюк ришел бліжей упознац живот и культуру бачванских Руснацох³. Так вон влеще 1897 року о власним трошку⁴ припутовал до Бачкей. Ту вон под час свого перебуваня записал 430 писні, 220 прозни твори, детально описал керестурску свадзбу,

керестурску хроніку нашол у рукопису, даскельо рукописни зборніки пренашол, окреме значне число рукописних зборнікох духовних писньох и однес зоз собу до Львова.

Уж рок по тим як ше врацел до Львова, Гнатюк написал обяжну статью "Руські оселі в Бачці"⁵, у котрей обявели значне число руских народних писньох, записаних у Керестуре и Коцуре. Тота статя спричинела одредзени сумні у вязи зоз походженьом бачванско-сримских Руснацох, особліво при познатих філологах О.Соболевскому и Ф.Пастрнекови, котри оцелели як помильку факт, же Гнатюк жителях Керестура и Коцура наволовал Русинами⁶. Же би одклонел тоги сумні, Володимир Гнатюк обявел вецей полемични розправи, спомедзи котрих вшелі як найзначнейши "Словаки чи русини"⁷ и "Чи бачванський говір словацький"⁸.

Спомнута полемика ше одвивала далеко од бачванско-сримских Руснацох. Спорадични інформації мали о ней лем даскельо просвищени особи, котри водзели преписку зоз В.Гнатюком. Та аж ані Етнографични зборніки, у котрих друковани Гнатюково етнографични материяли з Угорскей Руси, не дошли до Бачкей у значнейшим чішле.

Дацо вецей о тей полеміки дознало ше аж двадцетих рокох того сторочя, кед почала організована видавательна діялносц Руского народного просвітного друства, але и то було барз мало.

По другей шветовой війни на чоло культурного живота Руснацох у Югославії пришли нови людзе, школовани у сербских и мадярских школах, котрим руска проблематика була барз мало позната, але було вельо ентузіязма. По угляду на обще одушевенє после побиди над фашизмом, и у руским стредку очи були обрацени баржей спрам будучносци як спрам прешлосци. Так культурна прешлосц Руснацох у Югославії и далей остала лем у фрагментах. Але, кед 1945. р. почала з роботу перша руска гимназія у Руским Керестуре - указала ше потреба и за лепшим познаваньом історії и культури Руснацох у Югославії. Викладаче тей гимназії укладали вельки усиловносци же би винашли цо вецей жридла на основи котрих ше одвивала настава. Так ше у вязи зоз усну народну творчосцу у настави споминало и мено Володимира Гнатюка, але подполнейши інформації о нім не булѣ. Руски народни писні, байки, легенди, історійни прекази, новели и анегдоти ше цитовало зоз Етнографичних зборнікох Наукового товариства "Шевченко", але их не мож було подполно идентифіковац, бо не мали ані початок, ані конац - були очкодовани.

Таки обставини, меней-вецей, були аж по 1964. рок. Теди до Редакції "Руского слова" у Руским Керестуре сцигла карточка зоз Львова од Василя Хомика, у котрей вон гледал од Редакції вецей інформації о югославянских Руснацох. Одвитовали зме му преїг писма, написаного на нашим літературним язичку, котри вон не барз порозумел. Случай озда так сцел же ше праве у тим чаше у Василя Хомика у Львовє нашол тераз и нам уж добре познати науковец, гнатюкознавец др Микола Мушинка зоз Ческо-Словацкей, котрому Хомик указал нашо писмо. Розуми ше, Мушинка тото писмо барз

добре порозумел и у истей хвильки зоз Львова на нашу адресу послал карточку, у котрей нам написал, же и вон сам походзи зоз истого кореня як и ми, югославянски Руснаци, же нам бешеда идентична и же би нам ше було потребне медзисобно лепше познац. Послал нам и свою адресу у Прешове. На перше стретнуце зме не чекали длуго. Уж 1965. року, под час летнього одпочивку, тедишні директор “Руского слова” Дюра Варга и автор того реферата у свойстве одвичательного и главного редактора новиных “Руске слово” нащивели теди ище аспиранта Миколу Мушинку у Прешове. На розходзе нам подаровал два томи Етнографичного зборніка Наукового товариства ім. Шевченка зоз Львова, у котрих обявени Гнатюково записи наших казкох, байкох, легендох, историйних преказох, новелох и анегдотох (том ХХІХ и ХХХ). Бул то за нас драгоцини дарунок, котри нам познейше оможлівел зацементовац фундаменти нашей националней култури.

Уж 1967. року “Руске слово” обявює першу кніжку под насловом “РУСКИ НАРОДНИ ПРИПОВЕДКИ” (Народни приповедки бачваньских Русиных - по етнографичних материялох Володимира Гнатюка, вибрал и до друку приготовел редактор Дюра Латяк). Обширну студию о Гнатюкови и нашей народней творчосци як уводне слово до тей кніжки написал праве Микола Мушинка. Єден з интерних рецензентох тей кніжки познати руски лингвист у Югославиї, писатель и педагог Гавриїл Надь одушевенно висловел и того:

“Руски народни приповедки”! Нашо народни приповедки! Яке вельке добро! Яке красне благо! Яки драгоцинни скарб!

Єдна часц - лем єдна часточка - нашей народней литератури у прози з конца ХІХ вика першираз вицагнута, у тей кніжки, на шветло дня, медзи нас, же би нам аж нешка зос свою красу живеї рускеї народней бешеди, зоз єї фразеологию и власним виреченьом, указала попри иншим, творчи прикмети нашого народного духа, духа того малочисленого роботного руского жительствова, котре ше, одтаргнуте од свойого велького украинского народного стебла, жиючи през 200 роки у Бачкеї и Сриме медзи розличними численшими народами, отримало по нешка.

Хто спомедзи нас не приме тоти приповедки з радосцу?

Нашо млади генерациї буду благодарни трудолюбивому и родолюбивому ученому Володимирови Гнатюкови, котри того нашо благо у своїм чаше точно пописал, и Дюрови Латякови, редакторови “Руского слова” у Руским Керестуре, котри тот ридки скарб погледал, вицагнул зос цми забуца и зоз успехом приготовел за нашого нешкайшого читателя”¹⁰.

З оглядом на скромни финансийни можлівосци у видавательней діялносци югославянских Руснацох, було потребне чекац полни штири роки на другу кніжку. Аж 1972. року вишла з друку друга кніжка под

насловом “РУСКИ НАРОДНИ ПИСНІ”¹¹, у котрей обавени шицки 430 Гнатюково записи зоз Бачкей¹². И у тим случаю маме буц подзековни Миколови Мушинкови. На наш вельки жаль, вон нам 1965. року не мог подаровац и IX том Етнографичного зборніка Наукового товариства “Шевченко” (Етнографічні матеріяли з Угорської Руси, т. III, Львів, 1900), бо и у Прешове тот кніжка уж була прави раритет, але ше остарал обезпечиц нам микрофилм цалей кніжки. Було потребне вельо сцерпеня и витирвалосци же би ше з помоцу примитивней техніки (звичайного апарата за виробок фотографийох) могло з микрофилма преписац шицки нашо народни писні зоз Гнатюковима паралелами и уводним словом, и пририхтац рукопис до друку. Зробел то знова автор того реферата. Кед рукопис бул готови, замодлели зме (на препоруку др Олекси Мишанича зоз Києва) познатого гнатюкознавца з Києва Михайла Трохимовича Яценка же би до тей кніжки написал студию под насловом “Володимир Гнатюк и бачвански Руснаци”, цо вон дзечне и прилапел. Зоз оциснутого текста уводного слова редактора дознал, же як зме чежко пририхтали тот рукопис, та нам ведно зоз рукописом своєї студії послал и оригінални прикладнік спомнутого зборніка, зоз надпомнуцом, же нам ше “лепше зда” як йому, бо го вон у библиотеках годзен найсц кед му будзе потребни. На тот способ, при дефинитивним доробку рукопису було нам оможлівене прировнованє зоз оригіналом без постредованя примитивного апарата.

По виходу з друку другой кніжки Гнатюкових записох нашей народней творчосци мали зме у руках уж три оригінални томи Етнографичного зборніка. “Угроруські духовні вірші” як інтегрални сепарат Запискох Наукового товариства “Шевченко” (т. XLVI, 1902, кн. II, боки 1-68, т. XLVII, кн. III, боки 69-164 и т. XLIX, кн. V, боки 165-272) подаровал нам вельки приятель и популаризатор литературней творчосци Югославії др Олекса Мишанич зоз Києва (по походзеню зоз Закарпаття), тиж дзешка седемдзешатих роках, у єдней нагоди кед нас нащивел у Новим Садзе. Так зме “комплетовали” штири томи Гнатюкових записох усней народней творчосци Руснацох Югославії. Уж такой теди ше у нас зявела иніціатива же би ше шицки Гнатюково записи зоз Бачкей обявело як репринт виданя, але нам то у тедишнім чаше фінансийни условия не оможлівивали.

Аж у чаше од 1985. по 1988. рок ше нам удало обезпечиц достаточну матеріялну основу за превидаванє спомнутих штирох томах. Так ше уж 1985. року, як наш I том, зявує інтегралне фототипне виданє угроруских духовних писньох зоз Запискох Наукового товариства “Шевченко” (т. XLVII и XLIX) под насловом “ЕТНОГРАФІЧНІ МАТЕРІЯЛИ З УГОРСЬКОЇ РУСИ - Угроруські духовні вірші”¹³. У “Слове гу читачови” Редакция інформує читачох же ше тот кніжка зявує як перша з длогорочного проєкта превидаваня етнографичних матеріялох з Угорскей Руси котри позберал або написал и видал Володимир Гнатюк у виданьох Наукового товариства “Шевченко” у Львовє у периодзе од 1897. по 1912. рок. Тиж так ше напомина же превиданє Гнатюкових етнографичних матеріялох котри ше одноша на

югославянских Руснацох, иницировало Председательство Дружтва за руски язык и литературу¹⁴, а же ше до реализації проєкта активно уключела и Катедра за руски язык и литературу Филозофского факултета у Новим Садзе. Заш лем, вивершни реалізатор було Видавательне оддзелене НВРО "Руске слово" у Новим Садзе. Читаче тиж були поинформовани, же проєкт предвидзує обединіц Гнатюково материяли у *пейцох* кніжкох. То значи же читаче уж на початку знали же пяты том будзе представяц обсяжна студия, зоз котру будзе ошвицене место тей часци Гнатюковой діялносци у нашей националней култури¹⁵.

Слїдующего, 1986-го, року под заедніцким насловом "ЕТНОГРАФІЧНІ МАТЕРІЯЛИ З УГОРСЬКОЇ РУСИ" виходза: II том (Байки, легенди, историйни прекази, новели и анегдоти з Бачкей) як інтегралне видане Етнографичного зборніка Наукового товариства "Шевченка" т. XXX (Львов, 1911) и III том (Казки з Бачкей) як інтегралне видане ЕЗНТШ, т. XXIX (Львов, 1910), а придати до друку и IV том (I західні угорсько-руські комітати; II Бач-Бодрогській комітат) як інтегралне видане IX тома Етнографичного зборніка НТШ (Етнографічні материяли з Угорської Руси, т. III, Львів, 1900). Тот том вишол з друку на початку 1987. року, але є означени зоз 1986. роком.

Под час пририхтованя пятого тома пришло до пременки його концепції. Попри планованей обсяжней студії о месце Гнатюковой діялносци у нашей националней култури, указала ше потреба и за обявйованьом Гнатюкових статъох и розправох о Русинох Бачкей, Сриму и Славонії, котри би мали буц тиж доступни сучасним генераційом Руснацох у Югославії. З оглядом же сучасни генерації меней познаю Гнатюков українски литературни язык, указало ше як доцільнейше тоти статї и розправи обявиц у прекладзе на литературни язык Руснацох у Югославії. Розуми ше, же ше тот том не могло видац як репринт видане, але як нови том, преложени на наш язык. З оглядом на нашу финансійни можлівосци, а и на доступносц публикованих Гнатюкових написох о Руснацох Югославії, опредзелели зме ше до пятого тома уключиц 9 найважнейши¹⁶. Гу тому, др Юлиян Тамаш приложели свою обсяжну студию под насловом "Володимир Гнатюк и идентитет Руснацох Угорскей и Югославії". Кніжка вишла з друку 1988. року и зоз ню закончени вецейрочни проєкт превидаваня Гнатюкових роботох о Руснацох у Югославії.

Зоз законченьом того проєкта нешкайшим и будуцим генераційом Руснацох Югославії постала доступна основна обласц нашей традиційней култури и основа нашого национального идентитета. Без превершованя можеме повесц же Гнатюково діло за Руснацох у Югославії, думаючи при тим на записану усну народну творчосц, значи того исте цо и діло Вука Караджича за народи сербскогорватского языкового подруча. Прето др Микола Мушинка ма подполне право кед констатує же би без Гнатюкового діла не було ані Костельниковей Граматики, ані културного препороду югославянских Русинох по першей шветовой войны¹⁷.

Подобне думане винес и познати українски гнатюкознавець Михайло Трохимович Яценко кед написал:

“... Значене діялносци В.Гнатюка за Угорску Рус и окреме за бачванских Русинох преходзи далеко граніци фолклорно-етнографичного преучованя того краю. Под час путованя на Закарпатску Україну вон ше упознавал зоз цалим комплексом културного локального живота, окреме зоз станом литературного живота и преси. Закарпатски писателе, констатуе В.Гнатюк, пишу, не оглядаючи ше на “остальну Русь, на українсько-руську літературу, ані бажаючи з нею познайомитись”, з нерозумлівим за народ “язичием”, котре вони пре цошка тримаю як “московску” бешеду, гоч и не знаю и не жадаю знацросийских писательох. Пожичуюци з російского языка окремени слова, закарпатски писателе, з котрих векшина були попове, не прилапели ані єдну демократичну революційну идею...

В.Гнатюк поволує закарпатску интелігенцію одступици од бешедней тарабарщини, преучовац живи народни язык, писац за народ на тим языку, обезпечовац за роботних людзох просвіту на власней бешеди”¹⁸.

Як приклад за спатране Гнатюк препоручивал праве творчосци бачванского Руснака Гавриїла Костельника Гомзового¹⁹.

Дальши цек обставиных указал же тот Гнатюкова поволанка дошлїдно витворена праве при югославянских Руснацох. Др Гавриїл Костельник зоз своєю “Граматику бачвансько-рускей бешеди” вдерел конєчни фундамент іх литературному языку, заснованому на народней бешеди. Тот фундамент прилапело Руске народне просвітне дружтво (РНПД) уж на своєї сновательней схадзки 1919. року²⁰. Вельки допринос його нормованю, попри уж спомнутого др Гавриїла Костельника, дал професор у керестурскей гимназії Гавриїл Г.Надь, а конєчну сучасну форму - визначни руски язикознавец и писатель Микола М.Кочиш.

На концу, без превержованя можеме повесц же зоз превидаваньом Гнатюкових записох усней народней творчосци югославянских Руснацох, Гнатюково діло по други раз достало шансу буц фундамент народного существа Руснацох у Югославії, а по перши раз постало и доступне шицким іх младим науковцом и ширшому кругу читачох.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Гнатюк В.* Етнографічні матеріяли з Угорскої Руси: Угроруські духовні вірші. – Нови Сад: Руске слово, 1986. – Т.І.
2. *Гнатюк В.* Етнографічні матеріяли з Угорскої Руси: Байки, легенди, істор. перекази, новелі, анекдоти - з Бачки. – Нови Сад: Руске слово, 1986. – Т.ІІ.
3. *Гнатюк В.* Етнографічні матеріяли з Угорскої Руси: Казки Бачки. – Нови Сад: Руске слово, 1986. – Т.ІІІ.
4. *Гнатюк В.* Етнографічні матеріяли з Угорскої Руси: І. Західні угорсько-руські комітати; ІІ. Бач-Бодрогський комітат. – Нови Сад: Руске слово, 1986. – Т.ІV.

5. Гнатюк В. Етнографічні матеріяли з Угорської Руси: Росправи и статі о Руснацох Бачкей, Сриму и Славонії. – Нови Сад: Руске слово, 1988. – Т.V.
6. Руски народни приповедки (Народни приповедки бачванських Русиных - по етнографічних матеріялох Володимира Гнатюка / Вибрал и до друку приготовел редактор Дюра Латяк. – Руски Керестур, 1967.
7. Руски народни писні (Руски народни писні у записох В.М.Гнатюка / Зредаговал и до друку приготовел Дюра Латяк. – Нови Сад: Руске слово, 1972.
8. Латяк Д. “Руске слово” 1945-1985. – Нови Сад: Руске слово, 1985.
9. Руски календар 1921. – РНПД Руски Керестур, 1921
10. Народни календар 1971. – Нови Сад: Руске слово, 1970.
11. Руски календар 1991. – Нови Сад: Руске слово, 1990.
12. Яценко М.Т. Українські народні пісні в записах Володимира Гнатюка. – Музична Україна. – Київ, 1971.

¹ Сам Гнатюк пише, же його експедиция тирвала три и пол мешаца. (див.: Гнатюк В. Чи бачванський говір словацький // ЕМУР. - Нови сад, 1988. - Т.V. - Бок 202), але ше познати гнатюкознавец зоз Ческо-Словацкей М.Мушинка поволуе на ЕЗ, т.ХХІХ, 1910, бок ІІІ, дзе ше наводзи, же тота експедиция тирвала два и пол мешаца. Ми ше тиж опредзелюеме гу його тверденю. Див.: Мушинка М. Володимир Гнатюк - перший дослідник життя і народної культури русинів-українців Югославії // Руски народни приповедки. - Руски Керестур, 1967. - Бок 39).

² Мушинка М. Володимир Гнатюк - перший дослідник життя і народної культури русинів-українців Югославії // Руски народни приповедки. - Руски Керестур, 1967. - Бок 38).

³ Жите і слово. - Львів, 1894. - Т.І. - Бок 304; Мушинка М. В.Гнатюк - перший дослідник.... - С.38-39.

⁴ Мушинка М. В.Гнатюк - перший дослідник.... - С. 39.

⁵ Тиж там. Мушинка наводзи, же Гнатюкови аж после законченей експедиції НТШ виплацело 60 злоти, и при тим ше поволуе на ЗНТШ, т.ХХХІ-ХХХІІ, 1899, бок 2,3 Товариства. М.Яценко, медзитим, доказуе же Гнатюкови *напредок*, на зашеданю председательства Наукового товариства Шевченко 23. юния 1897. року, дозначене 50 злоти. При тим ше вон поволуе на документ ЦДІА УРСР у Львові, ф.309, оп. 1, спр. 33, арк.63. З оглядом же ше Мушинка поволуе на п у б л и к о в а н и документ, и на факт же “дозначени” не муши значици “виплацени” пенєж, ми ше опредзелели за Мушинково становиско.

⁶ ЗНТШ. - 1898. - Т.ХХІ. - Бок 1-58.

⁷ Мушинка М. Володимир Гнатюк - перший дослідник життя і народної культури русинів-українців Югославії // Руски народни приповедки. - Руски Керестур, 1967. - Бок 44.

⁸ ЗНТШ. - 1901. - Т.ХЛІІ, кн.ІV. - Бок 1-81.

⁹ ЗНТШ. - 1905. - Т. ХЛІІІ, т.І. - Бок 8-12.

¹⁰ Автор того реферата и сам бул школяр тей гимназії и шведок є того факта.

¹¹ Руски народни приповедки: Народни приповедки бачванських Русиных. По етнографічних матеріялох Володимира Гнатюка / Вибрал и до друку приготовел редактор Дюра Латяк. - Руски Керестур: Руске слово, 1967. - Бок 5.

¹² Руски народни писні. У записох В.М.Гнатюка /Зредаговал и до друку пригатовел Дюра Латяк. - Нови Сад: Руске слово, 1972.

¹³ Познати українски гнатюкознавец М.Т.Яценко наводзи, же Гнатюк у Керестуре и Коцуре записал лем 414 писні (колядки, балади, романси, историйни писні, о любви и фамилийним живоце, вояцки писні, жарти и доскочици). (Яценко М.Т. Українські народні пісні в записах Володимира Гнатюка. - Київ: Музична Україна, 1971. - С.8). Яценко не вжал до огляду першу часц под назву "Духовні пісні і колядки", але лем другу ("Коляди"), и того нам пояснел у писме од 11. априла 1972. року, напоминаючи же перши 16 писні рахуе як религиозни, же їх народносц досц условна (лем по локалитету иснованя), та же их прето не раховал як справди народни. Нам, заш лем, блізде Гнатюково становиско, без огляду на точносц пояснення М.Т.Яценка. Кед вариянти тих писньох, або подобни, обявени у других зборнікох (а їх народносц и там тиж тельо условна кельо и у нашим случаю), не видзели зме причину не обявиц их як нашо и у теї кніжки, кед су ту записани. Правда, їх (по нашим думаню) вельо красши вариянти Гнатюк обявел у ЗНТШ, т. XLVII и XLIX, але гевти тексти обявели з рукописох, а нашо зоз записох усного казованя.

¹⁴ Гнатюк В. Етнографічні матеріали з Угорської Руси: Угрорускі духовні вірші. - Нови Сад: Руске слово, 1985. - Т.І.

¹⁵ То не тота инициатива котру зме спомли у переходним пасусу. Вона ше зявела независно од предходней, але у вигоднейших условийох и була плодотворна.

¹⁶ Гнатюк В. Етнографічні матеріали з Угорської Руси. - Т.І: "Слово гу читачови" на початку кніжки, без пагинації.

¹⁷ Володимир Гнатюк: Етнографічні материяли з Угорскей Руси: Розправи и статі о Руснацох Бачкей, Сриму и Славоні. - Нови Сад, 1988. - Т.V. Облапени тоти Гнатюково статі и розправи: Русини прешовскей епархии и їх бешеди - Руски населеня у Бачки - Словаци чи Русини? - Чи руска бешеда словацка? - Угроруски духовни писні - Спомен вични керестурски - Поетични талант медзи бачванским Русинами - Свадзба у Керестуре - Еротски живот українских селянох у Австро-Угорскей.

¹⁸ Яценко М. Володимир Гнатюк и Бачвански Руснаци // Руски народни писні. У записох В.М.Гнатюка,. - Нови Сад, 1972. - Бок 263.

¹⁹ Тиж там.

²⁰ Оп.: Гнатюк В. Поетичний талант між бачванскими русинами // Літературно-науковий вісник. - 1904. - Т. XXVI, кн. VI. - Боки 174-188.

²¹ Оп.: О язiku за јужно-славянску руску писменосц / Реферат на собранію руск. просвитного друштва у Варадине дня 2. VII. 1919., преподавал о.М.Мудрий; а тиж и: Записник I-го руского народного собрания отриманого 2./VII. 1919. року у Новим Саду // Руски календар. - П.Керестур, 1921. - Боки 6-8, 35-42; Дюра Латяк Руске слово 1945-1985. - Нови Сад, 1985. - Бок 14.